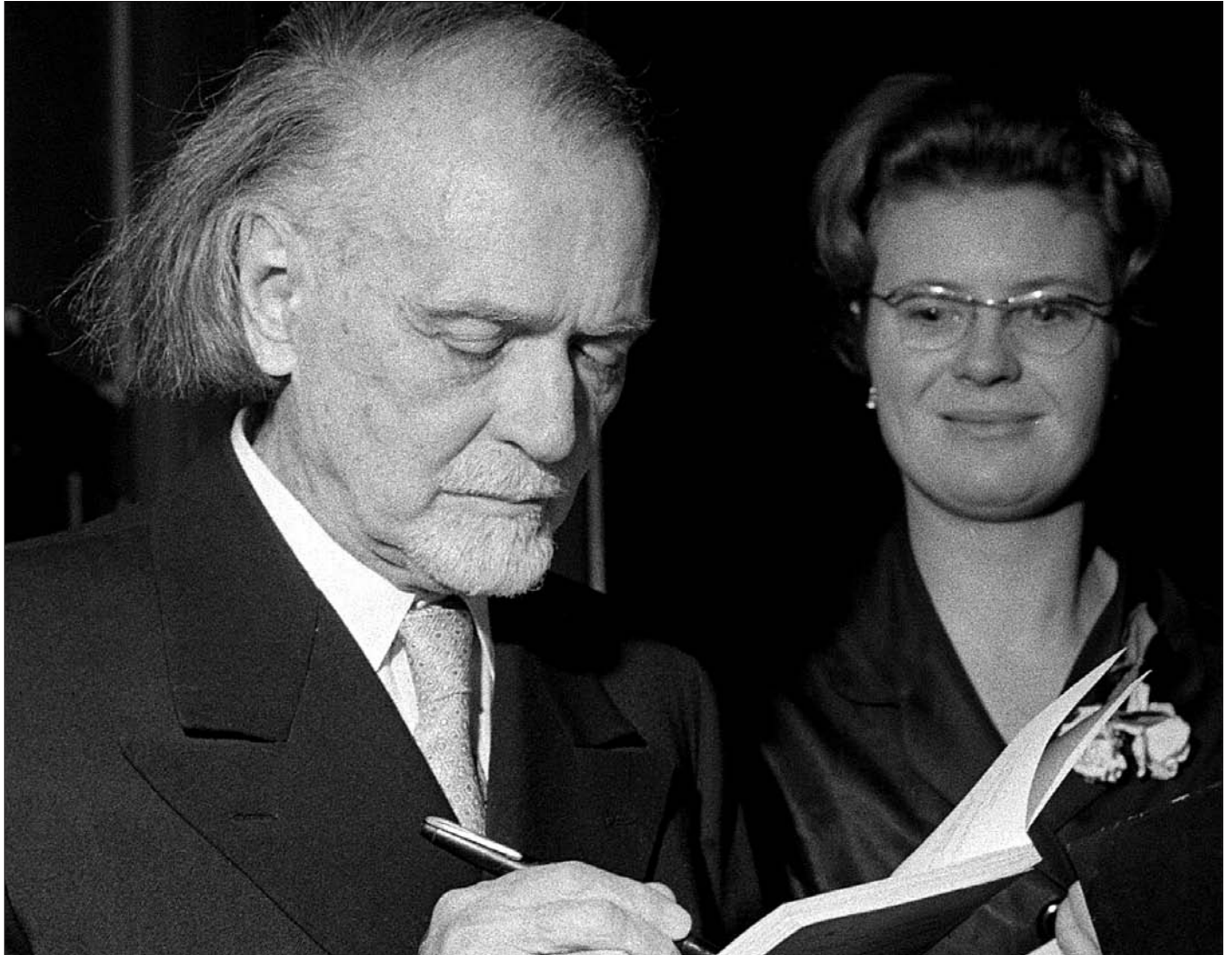

KODÁLY ZOLTÁN 125 éve született – V. rész

Kodály Zoltán zenepedagógiai koncepciójának sorsa a XXI. századi magyar általános oktatásban és lehetséges szerepe a közönség-utánpótlásban

*„...a zeneképzést tulajdonképpen már az óvodában kell elindítani, hogy a gyermek a zene alapelemeit korán idegezze be, mert a zenei hallásra való nevelés csak ezzel a korán meginduló alapos munkával válhat eredményessé.”
„Ha egy szóval akarnók jellemezni e nevelés lényegét, az a szó nem lehetne más, mint: ének... Mechanizálódó korunk olyan úton halad, melynek végén az ember géppé válik. Ettől csak az ének szelleme véd meg.”*

Sorozatunk ötödik, befejező részében további két neves szakember megszólaltatásával tovább kutatjuk és egyben megpróbáljuk kideríteni, mi az oka annak, hogy Magyarországon (Liszt, Bartók, Kodály és Dohnányi hazájában!) az általános oktatásban – országszerte csak néhány kivételtől eltekintve – visszaszorult az énektanítás, a gyerekek az iskolákban jellemzően nem találkoznak meghatározó módon sem a népzenevel, sem a klasszikus zenekultúrával, miközben úgy tűnik, hogy a világ számos pontján nagyobb karriert futott be Kodály koncepciója, illetőleg a „zenei népoktatás”.

Egész évben tartó cikksorozatunkban talán arra is kaptunk választ, mi az oka annak, hogy hazánkban a hivatásos zenészek és a legnagyobb közönséget mozgósító előadóművészeti csoport, a „szimfonikus zenekarok” jelentős része nem ismerte még fel, hogy a fogyatkozó műértő közönség számára érthető klasszikus színpadi megjelenés, a konvencionális interpretálás nem elegendő az oktatási hiányságok pótlására abban a korszakban, amelyben a magasabb kultúra megértésének és művelésének képessége éppúgy visszaszorulóban van, mint az erdők és a természetes környezetünk. (A témához kapcsolódó cikk még: „Tiszteletjeggyel” – 18. old.) (A Szerk.)

Szokolay Sándor:

Kunágótán született. Első zenei képzését Békéstarhoson kapta, majd a Zeneművészeti Főiskolán Szabó Ferenc és Farkas Ferenc tanítványa volt. 1957-ben fejezte be tanulmányait. 1957–61-ig a Rádió munkatársa volt, azóta kizárólag zeneszerzéssel foglalkozik. Három ízben nyert VIT-díjat (1955, 1957, 1959), 1956-ban a Wieniawski-versenyen ért el értékes helyezést, két alkalommal Erkel-díjjal tüntették ki (1960, 1965), 1966-ban pedig Kossuth-díjat kapott. Várnász (1964) és Hamlet (1968) című operáit külföldön is nagy sikerrel adták elő. Az áldozat című balettjét 1971-ben mutatta be a Magyar Állami Operaház.

Megtisztulásra és megújulásra van szükség

– *Mi a véleménye a Kodály módszer mostani megbecsültségéről?*

– Nagyon érdekes, hogy a világ legfontosabb országaiban, Japántól Amerikáig ez a módszer óriási sikert arat, hívják a karnagyainkat, szerzői esteket csinálnak. Ők megtanulják és veszik a fáradságot, a magyar meg nem eléggé becsüli. Én úgy érzem, hogy ez nem pénzkérdés. Nem fogja föl a technokrata világ, hogy a szellemi érték az eszmei érték. Csak a kézzelfoghatót látják, másra nincs igény. A Bartók rádiót is meg akarták szüntetni, hogy parlamenti közvetítés legyen a helyén. Azt mondták, hogy kevesen hallgatják. De azok, akik ezt megítélik, nem rendelkeznek azzal a kultúrával, hogy eldönthessék: mi az igazi érték. Tökéletes élet nincs, de teljes élet van. Most elveszik az embereknek azt az igényét, hogy ilyen kérdésekkel foglalkozzanak. Kodálynak voltak ilyen mondásai például, hogy : nálánál okosabb emberekkel barátkozz! A művelt országokban, ha gaz-

dasági baj van, mentik a könyvtárakat, a múzeumokat, az operaházat, iskolát, mert amit évszázadok alatt felépítenek, azt elveszteni pillanatok kérdése. Kodály túlmutatott a saját zenéjén, tőle nagyon sokat lehetett tanulni. Ahogy hangszerelte

Kodály zenéjét Kocsis Zoltán, – akinek a legjobb füle van az országban – azt mondta, hogy Kodálytól mindenki többet tanult ebben az országban, mint Kodály másoktól. A kórusirodalom megalakítása nélkül, a Berzsenyi, Ady és a nagy magyar költők felerősítése nélkül Magyarország szegényebb. És ez az eszmei érték most veszendőbe mehet. Kodály és Bartók tette zenei világhatalommá Magyarországot. Most fogjuk ezt elveszíteni, ha ez így megy tovább.

Azt hiszik, hogy Kodály túlhaladott. Pedig soha nem érték utol. Az ő műveltsége és tudása, amit egy egész néppel meg akart osztani, nagyszerű dolog volt.

– *Hogy lehetne javítani a helyzetet?*

– Megtisztulásra és megújulásra van szükség. Az értéket mindenképp felé kell helyezni és az értékhez üzletember nem nyúlhat hozzá!

Eladnak olyan épületet, ami nemzeti kincs! Érdekes módon a különösen értékes épületben lévő zeneiskolákat szüntetik meg, hogy az épületet eladhassák. Szakmainak nevezik a politikai döntéseket.

Dolinszky Miklós

(Budapest, 1962) zenetörténész, esszéista, a Pécsi Tudományegyetem Művészeti Karának tanára, az MTA Zenetudományi Intézet tudományos munkatársa. Könyvei: A Mozart-úrhajó (1999); Szó szerint. A Karinthy-passió (2001); Időrengés (2004).

Kodály idejében természetes volt, hogy felülről diktálták az ízlést

– *Őn hogyan találkozott a Kodály-módszerrel gyermekkorában?*

– Aki idehaza végigjárta a zeneoktatás kálváriáját zeneiskolától Zeneakadémiáig, az tizenhét éven keresztül kapta a kodályi pedagógiát, akár tudott róla, akár nem. Ezek az elsődleges tapasztalatok so-

káig meghatározóbbak voltak, mint amit később hozzáolvastam, és ez nem vált előnyére a Kodály-pedagógiáról való gondolkodásomnak. Most kezdem talán kiegyenlíteni – a személyes tapasztalat talán mégsem minden.

– *Ez nem teljesen világos.*

– Idő kellett ahhoz, hogy az iskolai énekórák lesújtó tapasztalatait háttérbe szorítva

objektívebben, árnyaltabban tekintsek a Kodály-pedagógiára.

– *Nem zeneibe járt?*

– Nem. A zenei általános iskolák hálózatát Kodály kifejezetten a koncertközönység utánpótlására, a passzív, de zeneileg művelt réteg kitermelésére hozta létre, és ennek megfelelően kiemelt helyzetben volt. De az iskolák többsége csak mezei

iskola volt, a tanárképzés szegényessége miatt nem is lehetett más. Meg kell mondom, hogy néhány évtizede az iskolákban semmivel sem volt jobb a helyzet, mint ma. Akkor is az énekóra volt az oktatás mostohagyermeké, az első óra, ami elmaradhat, és a tanítási nap utolsó órája, amikor már senki nem figyel. Ne abszolutizáljuk a politikai rendszerek határait: a mai oktatáspolitikában uralkodó korlátolt szemlélet a szocializmus kései korszakában már jelen volt.

– Akkor minek köszönhetjük, hogy nem riadt el a további zene-tanulástól és most egy zenetörténetésszel beszélgethetek?

– Volt egy zeneiskola, a II. kerületi, ahol a rendszer elégtelenségét jó tanárok ellensúlyozták, később a Bartók-konzervatórium zenei része is erős volt.

A „Kodály-módszer” megjelöléssel nehézségeim vannak. Nemrég át kellett böngészniem Kodály összegyűjtött írásait, és nem találtam nyomát Kodály ama szándékának, hogy önálló módszert dolgozzon ki. Kodálynak látása és világszemlélete volt, s ha volt pedagógiája, az ezekből fakadt. Azért bántja a fületem a „módszer” szó, mert pusztán szakmai üggyé zsugorítja Kodály pedagógiáját. Holott az, ami más pedagógiai módszerektől megkülönbözteti, az éppen az, hogy nem csupán szakmai, hanem komplett életvezetési program még akkor is, ha természetesen van egy körvonalazott szakmai vetülete. Alapvetően arról van szó, hogy hogyan kell helyesen élni.

– Érdekes, hogy ezt említi, hiszen a Kodály-tanítvány Sebestyénné Farkas Ilona is azt mesélte, hogy a szünidő előtt úgy engedte el őket Kodály: ússzanak, hegyet mászsanak, éljenek egészségesen! Nem csak a tanulás, a zene volt fontos. Egészséges, komplex embereket szeretett volna formálni diákjaiból. Miért nem így értjük, értékeli mostanában Kodály gondolatait?

– Kodály a teljes ember visszanyerését célozta meg, és felismerte, hogy a zene a feldarabolt szellem technicizált világában pontosan az ember teljességét őrzi. Az iskolai oktatásban afféle médiumnak tekintette az éneklést, amely az embert mint-

egy önnön középpontjára hangolja és valamennyi fennmaradó tantárgy megértését segíti és összehangolja azokat. A kortárs francia, angol és német zenepedagógiai reformtörekvéseken túl Kodályra nyilvánvalóan hatott az ókori zenefelfogás, amely a zenének központi helyet biztosított. Ők még tudták, hogy a zene óriási hatalommal bír, de tudták azt is, hogy ez a hatalom kétélű, hiszen ellenkező irányban is kihasználható. Igaz, az Állam lapjain, Platón utópisztikus elképzelésében egy eszményi államalakulat berendezkedéséről a korlátozáson van a hangsúly; Platón óvatos abban, hogy milyen zenét használjunk, hogy mikor és milyen életkorban kezdjünk zenét tanítani. Csakhogy Platón bajosan lehetett volna „zeneellenes”, ha kérdéses lett volna számára a zene megkerülhetlensége az oktatásban. Arisztotelész mindenestre már nem osztja mesterének aggodalmait.

A huszadik században a helyzet úgy fest, mintha nyitott kapukat döngetnénk, hiszen soha nem tapasztalt zenedömping van. A francia forradalom kulturális eszményei szétfeszítették a korábbi rendi korlátokat, és a tömegkultúra igénye nyo-

mán a tizenkilencedik században olyan intézmények jöttek létre, amelyek a műzenét soha nem látott nyilvánosság számára tették elérhetővé korábban soha nem látott mennyiségben. Kezdetét vette a zene tömeges fogyasztása. A mennyiségi expanzió azonban visszautott: a zene térbeli és időbeli terjeszkedésével a zene energiája, emberváltoztató ereje összezsugorodott. Tehát az, hogy ma állandóan zene szól, valójában a zenei hatás ellen dolgozik. Nyilvánvaló, hogy annak az akut kulturális válságnak tükrében, amelyben száz vagy kétszáz éve Európa él, képmutatás volna a zeneoktatásunk mai bajait a Kodály-pedagógia nyakába varrni. Nem biztos, hogy ott kezelendő a baj, ahol a tünet mutatkozik. Sokkal nagyobb, globális erők vannak játékban itt: egy olyan kulturális katalizmában élünk, aminek csak kicsiny része a zeneoktatás. A helyzet úgy fest, hogy a betűkultúrának vége van. Márpedig Kodály gondolkodása szorosan kötődött az irodalmi kultúrához. Fájdalmas fáziskésésről van szó:

Kodály akkor próbálta a zenét egy irodalmi országban az irodalmi műveltség szintjére felemelni, amikor e műveltség maga került válságba. Voltak tehát a kodályi eszménynek belső ellentmondásai is. Azonban a Felvilágosodásból eredő műveltségesezmény, ami Kodály szeméi előtt lebegett, szerintem önmagában is ellentmondást hordoz: a műveltségként befogadandó kultúra ellentmondásos eszményét és a befogadás ebből fakadó passzivitását.

– De hát Kodály aktív zenélésre buzdította a gyerekeket-felnőtteket!

– Kétségtelen, hogy Kodály nemcsak a koncertlátogató közönség utánpótlására fordított gondot, hanem az amatőr kórusmozgalomra is, amely egyébként a tizenkilencedik századból ered, és az időtálló vokális művek megszólaltatásában való aktív részvétel tapasztalatát kívánta megosztani polgári tagjaival. Csakhogy – Kodályra visszatérve – nehéz társadalmi gyakorlatként visszaforgatni az aktív zenélési gyakorlatot, miközben a zeneélet teljes intézményrendszere az oktatástól a befogadásig passzív művészetélvezetre van kitalálva. Áruklodó az is, hogy Ko-

dály az improvizációt – értett légyen rajta bármit is – mereven elutasította.

– Még egy picit visszatérnék egy Ön által korábban említett dologra: valóban sok helyen, üzletközpontokban állandóan zene szól, lehetőleg minden üzletben más, úgy-hogy ha valaki kicsit érzékenyebb, az ki is menekül onnan. Vagy elég a metrón körül-nézni, majdnem minden fiatal fülében ott a fülhallgató, amin aktuális kedvenceiket hallgatják. Nem azt mutatja-e ez, hogy nagyon nagy az igény a zene iránt?

– De, feltétlenül. Zene nélkül egyszerűen nincs lelki egészség, és ma egyre többen ismerik fel, hogy a lelki egészség és a testi egészség egy és ugyanaz. Nekem valaki egyszer azt mondta, hogy tulajdonképpen mindegy, milyen zene szól, mert ha valami zenét hallgatnak, akkor ott már nagyon nagy baj nem lehet. Ezen a ponton én nem lennék ennyire liberális, mert a zene káros, destruktív erőket is képes közvetíteni. E tekintetben jogosak Platón aggodalmai. Mindenesetre nem osztom az idős Kodály álláspontját, aki egyenlőséget tett rossz és könnyű zene közé. Természetesen komoly zene is közvetíthet káros erőket, a szerző és a megszólaltató jóvoltából egyaránt.

– Akkor nem tartaná elutasítandónak, hogyha az énekoktatásban kicsit nyitnánk, s megjelenének az aktuális zenék is a klasszikus művek mellett?

– Nem tartanám bajnak, sőt! Vagy ha baj, akkor épp ellenkező oldalról. Sajnos ami az iskolai oktatásba bekerül, a diák szemében többé-kevésbé halott műveltségi anyag lesz.

– Ön kiket emelne be az általános iskolai tananyagba a könnyűzene világából?

– Van a könnyű zenéknek egy, már klasszicizálódott része, amely, úgy vélem, alkalmas lenne arra, hogy az iskolai tantervekbe bevonuljon. A Beatles. A jazz vagy akár a beat klasszikus korszaka. Innen mindjárt könnyebb az átlépés a kortárs könnyű és komoly zene felé; az ugyanis képtelenség, hogy a zenetörténet oktatását az ősemberrel, nem pedig saját korunk zenéjével szokás kezdeni.

– A Kodály módszert hogy lehetne ma ismét aktuálissá tenni?

– Úgy vélem, a Kodály-program mindig aktuális, amíg a civilizáció káros hatásaival küszködünk. Amikor Kodály a zene hatalmáról beszélt, akkor egy közösségi

erő hatalmáról beszélt. Ma ezzel szemben az önzés legalizálásának korát éljük. Ebben a helyzetben nehéz képviselni azt a nézetet, hogy a zene minden embert ösztököl, nehéz a zene etikájára, változtató erejére hivatkozni. Ez azonban nem az eszme, hanem a mai kor problémája.

– Talán nincs is ma már igény arra, hogy közösség formálódjon?

– Kis közösségek vannak, akik a saját érdekeiket képviselik. A magány közösségei. Ma teljesen koridegen magatartást követ az, aki egy közös ügy érdekében lemond egyéni érdekeiről.

– Ezt úgy is fel lehet fogni, hogy az ember szerepe megnőtt a saját életével, a társadalomban vállalt szerepével kapcsolatban, sokkal inkább felelősséget kell vállalnia a tetteiért.

– Elvileg igen. Hogy ezt hányan ismerik fel és hányan képesek kimaradni a többség sodrásából, nagy kérdés. A másik dolog, ami az egyén kultusza mögött áll: gondoljunk bele, hogy az ötvenes-hatvanas években, amikor a Kodály-pedagógia a gyakorlatba átkerült, egészen más társadalomszerkezet állt mögötte. Egyszerűen szólva meghatározták felülről, hogy hogyan kell élni és mit kell gondolni. Isten őrizzen, hogy én az akkori politikát Kodály szintjére emeljem vagy fordítva, de a kettő között mégiscsak van egy közös pont, ami lehetővé tette, hogy legyen egy kérészerű felfutása a Kodály-pedagógiának. A szocializmusban a médiumok diktálták a tömegízlést. Ma a tömeg diktálja a médiumok ízlését. A médiumok szaladnak a tömeg után. Ezt a katasztrófális stratégiát eufemisztikusan „szolgáltatás”-nak nevezik. Az eredmény ismert. A tömegmédiumok jelentős része az ember legalantasabb ösztöneit csalogatja elő és jelentősen hozzájárul annak a humanista civilizációnak felszámolásához, amelynek maga is terméke.

Kodály abban a világban élt, amelyben természetes volt, hogy fölülről diktálták az ízlést. Nem állítom, hogy ez jó. De az egyéni szabadság korlátozásának tekinteni valamit csak azért, mert közös és egyetemes, nos, ez a mai átlagember szellemi színvonalát és gyengeségét jellemzi.

– Ennélfogva sok élménytől esnek így el, amit a Kodály-pedagógia megadott: az együtténeklés, együttmuzsikálás öröme. Akkor lehet, hogy nem pont a Kodály-pe-

dagógiára van szükség? Inkább így kérdem: mire lenne szükség, hogy ne tűnjön el az oktatásból a zene, és a zene szeretete?

– Jó pedagógusokra. Márpedig a tanárképzés sajnos alacsony színvonalú. Így volt ez már Kodály idejében is. Kodály tisztában volt azzal, hogy ügyének kulcsa a tanárképzésben rejlik, de e téren nem tudott változást kiharcolni. Ebben nyilván közrejátszik a tanári pályát övező szemlélet is. Tapasztalatból mondom: a tanári pálya szakmai körökben mai napig enyhén lenézett, másodrangú hivatásnak számít. Ez a nézet egyenes következménye a szólista-alapú zeneoktatásnak, amely a tizenkilencedik századból ered, de mai napig meghatározza a hivatásos zeneoktatás szerkezetét. Akkor is így van ez, ha az objektivitás kedvéért hozzá kell tenni: a zeneoktatás egészében hatékonyabb itthon, mint Európa vagy akár a világ legtöbb részén, és ebben Kodálynak közvetlen, személyes szerepe volt.

– Lehetünk optimisták, hogy a mi gyerekeink annyira előbbre vannak, hogy lesz közönség tíz-húsz év múlva is a koncerttermekben?

– Az a művészetszemlélet, amely a koncert intézményét egykor létrehozta, mára halott, miközben az intézmény maga itt maradt velünk. Ezért úgy vélem, a komoly zene akkor tartja meg közönségét, ha maga a koncertintézmény is megváltozik. Ezt jótékony változásnak tartanám.

– Mert?

– 19. századi eredete szerint a hangverseny: múzeum. Az európai zenekultúra kanonizált kincseinek passzív kultuszát szolgálta. Esztétikai indíttatású befogadást, megértést helyett.

– Akkor nagyon meg kéne változni a koncertszervezésnek.

– Úgy látom, egyre több művész jut el oda, hogy szűkösek, merevnek érzi a koncertrituálét. Valamiképp megpróbálja oldani, megpróbál kitörni belőle. A könnyűzenében eleve nincsenek ilyen merev formák. A könnyűzene őrzi a zenének a francia forradalom előtti állapotát, amelyben még ismeretlen a befogadó passzivitása és az esztétikai élvezet fogalma. Ha a klasszikus zene életben kíván maradni, túléléséért cserébe alighanem fel kell áldoznia a magas művészet nimbuszát.

Szöke Cecília